

Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Nasıra Şehri (1864-1917)*

*The Nazareth City in the Last Period of the Ottoman Empire
(1864-1917)*

MUSTAFA TEKBAŞ**

öz

Nasıra şehri, Hz. Meryem'in yaşadığı ve Hz. İsa'nın peygamberliğini ilan edene kadarki yaşamını geçirdiği bir yer olması nedeniyle Hristiyanlarca kutsal bir belde olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda Hz. Üzeyir, Hz. Lut ve Hz. Yunus ile Hz. Meryem'in nişanlısı Yusuf en-Neccar'la ilgili izler taşıyan ve bugün on binlerce Müslümanın yaşadığı şehir, İslam tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir. Şehir dört yüzyıl gibi uzun bir süre Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalmıştır. Bu çalışmamızda, Nasıra'nın Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki idari, dinî ve sosyal durumu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nasıra, Osmanlı Devleti, Filistin, Kudüs, Akka.

ABSTRACT

The city of Nazareth is considered sacred by Christians because Saint Mary lived there, as did Jesus until he declared his prophethood. The city, which has signs from Yusuf en-Neccar (Mary's fiancée) and prophets Lut, Yunus and Uzair and has been hosting ten thousands of Muslims, has also an important place in the history of Islam. The city remained under the rule of the Ottoman Empire for four centuries. This study will discuss the administrative, religious and social situation of the city in the last period of the Ottoman Empire.

Keywords: Nazareth, Ottoman Empire, Palestine, Jerusalem, Acre.

1856 yılında yayımlanan Islahat Fermanı¹ ve Kırım Savaşı'nı (1853-1856) bitirmek için imzalanan Paris Antlaşması'yla (1856) Osmanlı topraklarında yaşayan

* Makale Geliş Tarihi: 23 Ekim 2020, kabul tarihi: 6 Aralık 2020, araştırma makalesi.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, kesaphanak@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2545-301X>.

¹ TDV İslam Ansiklopedisi, "Islahat Fermanı", erişim: 24.11.2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/islahat-fermani>

gayrimüslimlere yeni haklar tanınmıştır.² Bu çerçevede Arz-ı Filistin'de bulunan kutsal yerlerde de gayrimüslimlerin faaliyetleri artmıştır. Hz. İsa'ya hamile kalacağına Hz. Meryem'e burada müjdelendiğine, Hz. Meryem'in ve peygamberliği döneminin başlangıcına kadar Hz. İsa'nın burada yaşadığına inanılan Nasıra şehri de bu faaliyetlerden nasibini almıştır.³ Bu çalışmada şehrin bu dönemdeki idari durumu, demografik yapısı ve şehirde Osmanlı'nın son döneminde yoğun bir şekilde inşa edilen dinî ve sosyal yapıları ele alınacaktır.

İdari Yapı

XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren II. Mahmud (1808-1839) döneminde ve Tanzimat Fermanı (1839) sonrası önemli idari reformlar gerçekleşmiştir. Geçiş dönemi diyebileceğimiz bu dönemde bilhassa timar sisteminin kaldırılması ve taşradaki yönetim anlayışında yeni arayışlara gidilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan karışıklıkların giderilmesi için 1864 ve 1871 yıllarında çıkarılan nizamnamelerle taşra yönetiminde yeni bir döneme girilmiştir.⁴ 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Osmanlı hükümeti, taşra yapılanmasında bir takım değişikliklere gitmiş ve her kazaya bir kaymakam tayinini karara bağlamıştır. Bu doğrultuda Akka vilayetine bağlı olan 1 nahiyeye ve 53 köyden müteşekkil Nasıra kazasına da kaymakam tayin edilmiştir.⁵ Akka sancağı, 1864 ve 1866-67 yıllarında Sayda vilayetine 1865 ve 1868-1888 yılları arasında Suriye vilayetine bağlanmıştır.⁶ 1873'te kazada ilk defa belediye meclisi kurulduğu görülmektedir. Ayrıca 1880 öncesi meclis-i deavi olan kaza meclislerinin ismi diğer kazalarda mahkeme-i ibtidaiyye olmuşken Nasıra'da bu isim mahkeme-i bidayet olarak değiştirilmiştir.⁷ 1888 yılından itibaren ise Beyrut vilayetinin ihdas edilmesiyle Akka sancağı ve ona bağlı olarak Nasıra kazası da Beyrut vilayetine bağlanmıştır.⁸

H. 1318/M. 1900-1901 yılı Beyrut Vilayet Salnamesi'ne göre kaza 264.545 dönüm yüz ölçüme sahiptir. Mülki idari alanı olarak Akka sancağına bağlı Merkez, Taberiye, Safed, Hayfa gibi kazalarla çevrilidir. Bu dönemde Nasıra kazasının kaymakamı Mehmed Said Bey'dir. Yine kazada, kaza idare meclisi, vesait-i nakliye-i askeriye komisyonu, bidayet mahkemesi bulunmaktadır. Belediye başkanı Abbas Fehum Efendi'dir. Kazada başkanlığını Mehmed Süleyman Efendi'nin yaptığı bir ticaret ve ziraat odası, başkanlığını kaymakamın yaptığı maarif şubesi vardır. Bunun dışında başkanlığını Poles Kavar Efendi'nin yaptığı Ziraat Bankası'nın bir

² [Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri: Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları*, C. I, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları), 1953, s. 350-351.

³ İncil (Matta, Markos, Luka, Yuhanna), İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1998, Luka:1/26-52, s. 114.

⁴ Mustafa Gençoğlu, "1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/1 (2011), s. 30-32.

⁵ Ali İhsan Aydın, *Osmanlı Filistininde Bir Sancak: Akka*, (İstanbul: Taşmekeç Yayın Atölyesi-Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği), 2016, s. 29 ve s. 48.)

⁶ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 2. Basım, (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları), 2017, s. 574.

⁷ Aydın, *Akka*, s. 48-49.

⁸ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, 1310), s. 178-186.

şubesi bulunmaktadır. Şehirde Rum Ortodoks Metropolitiği, Latin Ruhanişi Reisi, Rum Katolik Ruhanişi Reisi, Marunî Ruhanişi Reisi gibi gayrimüslimlere ait kurumlar görülmektedir.⁹ Bu dönemde gayrimüslimler Nasıra'da kaza idare meclisinin çoğunluğunu oluşturmaktadırlar.¹⁰

Nasıra'nın daha önceden belirtildiği üzere Hristiyanlık tarihi açısından önemli olaylara şahitlik yapmış bir merkez olmasından dolayı birçok devletin ve vatandaşlarının ilgisini çektiği görülmektedir. Bu bağlamda idarî olarak Nasıra'nın Kudüs'e bağlanması hususunda talepler ve gelişmeler söz konusu olmuştur. Bölgeye birçok ülkeden Hristiyan hacı adayları gelmekte, bu hacılar Kudüs'ten sonra Nasıra'yı ziyaret etmeyi istemekteydiler. Bölgeye ilgi gösteren devletlerin başında gelen Rusya'nın Kudüs Sefiri, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın (1774) 8. maddesindeki: “*Memûriyet-i Osmaniyenin ne Kudüs-i Şerîf ile mahall-i sâirede ne de bu mahallerden hiç birinin yolları üzerinde seyâhat eden Rus züvvâr ve yolcularından cizye ve haraç ve diğer ve sâir bir gûne resm istifâsını hak ve selahiyetleri olmadığı*” ahkâmına aykırı işlem yapıldığını beyan etmiştir.¹¹ Bu bağlamda Rusya'dan gelen ziyaretçilerden Osmanlı topraklarında Nasıra'nın bağlı olduğu Beyrut eyaletinden müstakil Kudüs sancağına gidış gelişlerde mürur tezkiresi¹² alınmasının uygun olmadığını ve buna bağlı olarak ziyaretçilerin bir ücret ödemek zorunda kalmalarından bahisle durumun ziyaretçileri müşkül duruma düşürdüğü Hariciye Nezareti'ne iletilmiştir. Bundan sonra Nasıra'nın Kudüs'e bağlanma süreci başlamıştır. Hariciye Nezareti'nin Nasıra'nın Kudüs sancağına bağlanması hususundaki tezkiresi Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da müzakere edilmiş ve Nasıra'nın Kudüs'e uzaklığı nedeniyle kazanın idaresinin zor olacağı itirazlarına rağmen hazırlanan mazbata Sadrazam Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa tarafından padişaha sunulmuştur.¹³ Padişahın uygun görmesi sonucunda hazırlanan bir irade ile 1906 yılında Nasıra kazası, müstakil Kudüs sancağına bağlanmıştır. (1906)¹⁴

Nasıra'nın Kudüs'e bağlanma kararı itirazlara da sebep olmuştur. Kazanın Akka'ya birkaç saatlik, Kudüs'e birkaç günlük mesafede olması kaza idarecilerinin ve ahalisinin tepkisine neden olmuştur.¹⁵ Kasaba ileri gelenleri tarafından, ilgili makamlara yazılan şikâyetlerde Nasıra'nın Kudüs ile bir münasebetinin olmadığı beyan edilmiştir. Kaza ahalisinin bu durumdan dolayı birçok sıkıntı yaşamakta olduğu belirtilmiştir. Bu sıkıntıların yanında Nasıra'nın Kudüs'e bağlı kalmasının, burada var olan dinî ve resmî statüye tabi olması anlamına geldiği bu durumda

⁹ *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, 1318), s. 296-299.

¹⁰ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, 1310), s. 181.

¹¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), İrade Dâhiliye (İ.DH.), 1443/37, 26 Safer 1324/ 21 Nisan 1906.

¹² Alim Baki Akkoç, *Osmanlı Devleti'nde Pasaport Nizamnameleri ve Bunların Uygulamadaki Boyutları*, (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 20.

¹³ BOA, Yıldız Resmî Maruzat (Y.A.RES.), 136/45, 24 Safer 1324/ 19 Nisan 1906; BOA, Bâb-1 Ali Evrak Odası (BEO.), 2814/210996, 01 Rebûlevvel 1324/ 25 Nisan 1906.

¹⁴ BOA, İ.DH, 1443/37, 26 Safer 1324/ 21 Nisan 1906; BOA, BEO, 2812/210881, 29 Safer 1324/ 24 Nisan 1906.

¹⁵ Aydın, *Akka*, s. 29.

ileride siyasi sonuçlar doğurabileceği kanaati de izhar edilmiştir.¹⁶ Bunun üzerine Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın Padişah'a durumu iletmesi ve yapılan müzakereler neticesinde hazırlanan bir irade ile Nasıra 1909 yılında tekrar Akka sancağına bağlanmıştır.¹⁷

Demografik Yapı

Nasıra kazası farklı dinlere mensup kişilerin bir arada yaşadığı Osmanlı sosyal yapısının tam manasıyla küçük bir örneği görünümündedir. H.1288/M.1871-72 yılı Suriye Vilayet Salnamesi'nde Nasıra kazasında, kaza merkezinde 275, köylerde 998, Şefa Amr nahiyesinde 608 olmak üzere 1.881 Müslüman hanesi bulunmaktadır. 1.093'ü kaza merkezinde 185'i köylerde, 359'u Şifa Amr nahiyesinde olmak üzere 1.637 gayrimüslim hanesi bulunmaktadır. Toplam hane sayısı kaza merkezinde 1.368, köylerde 1.183, Şifa Amr nahiyesinde 967 olmak üzere 3.518'dir. Kazada yaşayan cemaatler İslam, Rum, Maruni, Katolik, Latin ve Protestan olarak belirtilmiştir.¹⁸

1881 ve 1882-1893 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarına göre Müslümanların yanında Rum, Katolik, Protestan ve Latin gruplar da yaşamaktadır. 1884-86 tarihlerinde kazada 3.463'ü kadın, 3.385'i erkek toplam 6.848 Müslüman; 1.406'sı kadın 1.453'ü erkek toplam 2.859 Rum; 442'si kadın 497'si erkek toplam 932 Katolik; 139'u kadın 149'u erkek toplam 288 Protestan; 663'ü kadın 695'i erkek toplam 1.358 Latin tebaa yaşamaktadır.¹⁹

Prens Victor Napoli'nin Seyahatnamesi'nde (H.1305/M.1887-1888) verilen istatistiklere göre Müslümanların yanında Rum-Ortodoks, Katolik, Latin, Marunî, Protestan ve Yahudiler yaşamaktadır. Seyahatnameye göre Nasıra 5.589 nüfusa sahiptir. Bu nüfusun 1.587'si Hristiyan, 565 Musevi, kalan 3.437'si Müslümandır.²⁰

R.1310/M.1894-1895 yılında yayımlanan Beyrut Vilayet Salnamesi'ne göre Nasıra kazasında Müslümanlar Sünni, gayrimüslimler ise Rum, Latin, Katolik, Protestan ve Yahudi cemaat ve taifelerinden oluşmaktadır. Salnameye göre kazada 6.094'ü erkek, 6.040'ı kadın olmak üzere toplam 12.124 nüfus bulunmaktadır.²¹ Bunların 3.427'si erkek 3.425'si kadın olmak üzere toplamda 6.719'u Müslüman, kalanı gayrimüslimdir.²² Salnamenin nüfus cetvelleri bölümünde ise Nasıra kaza merkezinin

¹⁶ BOA, BEO, 2818/211316, 07 Rebülevvel 1324/ 1 Mayıs 1906; Dâhiliye Nezâreti, Mektubî Kalemi (DH.MKT.), 2668/93 01 Zilkade 326/ 25 Kasım 1908.

¹⁷ BOA, İ.DH, 1475/43, 08 Cemaziyelahir 1327/ 27 Haziran 1909; BOA, BEO, 3587/268975, 11 Cemaziyelahir 1327/29 Haziran 1909; BOA, DH.MKT, 2705/22, 19 Zilhicce 1326/ 12 Ocak 1909.

¹⁸ *Salname-i Vilayet-i Suriye*, (1288/1871), s. 244-245.

¹⁹ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914: Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakça, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), s. 168-169.

²⁰ Mehmet Rafet, *Seyahatname-i arz-ı Filistin-i Prens Victor Napoli-Emanuel*, (Şam: Vilayet Matbaası 1305/1888), s. 206.

²¹ İlgili salnamede verilen 6.094-6.040 sayılarının toplamı 12.124 yazılmışsa da toplamın 12.134 olması gerekmektedir.

²² Aynı salnamede verilen bu sayılarda da toplama hatası yapılmış olup 6.852 olması gereken sayı 6.719 olarak verilmiştir.

nüfusu 3.269'u erkek 3.350'si kadın olmak üzere toplam 6.619'u Müslüman'dır. 1.495'i erkek, 1.418'i kadın toplam 2.913 Rum; 624'ü erkek 622'i kadın toplam 1.246 Latin; 386'ı erkek 345'i kadın toplam 731 Katolik; 125'i erkek, 121'i kadın toplam 246 Protestan; 140'ı erkek, 109'u kadın toplam 249 Marunî şeklindedir.²³

H.1318/M.1900-1901 yılına ait Beyrut Vilayet Salnamesi'ne göre kazanın mülki idare alanındaki toplam nüfusu 16.599'dur. Kaza merkezinde ise 1.496'sı Müslüman, 2.283'ü Rum, 816'sı Katolik, 1.100'ü Latin, 686'sı Marunî, 258'i Protestan toplam 6.235 nüfus bulunmaktadır.²⁴

H.1322/M.1904-1905 yılında Beyrut Vilayet Salnamesi'ne göre Nasıra'nın nüfusu, 4.508'i erkek 5.252'si kadın 9.760 Müslüman; 1.791'i erkek 1.960'ı kadın 3751 Rum-Ortodoks; 166'sı erkek 137'si kadın toplam 303 Marunî; 452'si erkek 492'si kadın 944 Katolik; 191'i erkek 194'ü kadın 385 Protestan; 856'sı erkek 857'si kadın 1.713 Latin olmak üzere toplam 16.856 olarak verilmiştir.²⁵

1912/13 yıllarına ait verilere göre Nasıra'da 11.777 Müslüman, 4.274 Rum-Ortodoks, 1.612 Katolik, 367 Protestan, 1.820 Latin, 398 Marunî olmak üzere toplam 20.248 kişi yaşamaktadır.²⁶ 1915 yılına ait nüfus verilerinde ise Nasıra, 12.313 Müslüman, 4.190 Rum, 1.774 Katolik, 966 Protestan, 1.803 Latin 403 Marunî olmak üzere toplam 20.792 nüfusa sahiptir.²⁷

Nüfus verileri ile ilgili kullandığımız kaynaklar arasında bazı tutarsızlıklar olması dikkatimizi çekmektedir. Prens Victor Napoli Seyahatnamesi'nde Nasıra'da Yahudi nüfus görülmektedir. Aynı seyahatnamede Nasıra'da iki adet havra olduğu da belirtilmiştir. R.1310/M.1894-95 yılı salnamesinde, Nasıra'da yaşayan gruplar arasında Yahudilerin de ismi geçmektedir. Ancak aynı salnamenin nüfus cetvelleri kısmında Yahudilere ait bir istatistik bulunmamaktadır.²⁸ Osmanlı dönemi salname ve nüfus sayımlarını baz alan birçok kaynakta da Nasıra'da Yahudi nüfusu ile ilgili bir bilgiye rastlanılmamaktadır.²⁹ Ancak bölgede Rothschild liderliğinde yürütülen toprak satın alma ve bölgede Yahudi kolonisi kurma çalışmaları mevcut olduğu bilinmektedir. 1878-1914 arası devam eden bu faaliyetler Nasıra'ya da uzanmıştır.³⁰ Nitekim 1910 yılında İlyas Sersak isimli bir şahsın arazisini Yahudilere sattığı görülmektedir. Bu satış arazi üzerinde kale harabeleri olduğu iddiasıyla durdurulmak istenmiş, duruma Nasıra Kaymakamı Şükri Bek el-'Aseli, müdahale etmiş ancak

²³ *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, H.1311-1312/ M.1894-1895/ R. 1310), s. 441 ve 468.

²⁴ *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, H.1318-M.1900), s. 300.

²⁵ *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, H.1322/ M.1904-05), cedvel.

²⁶ Amad Alden Dhier, *19.Yüzyılın İkinci Yarısında ve 20. Yüzyılın Başlarında Filistin'de Demografik Yapı ve Nüfus Hareketleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, 1999, s. 180.

²⁷ Aydın, *Akka*, s. 75.

²⁸ *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, R. 1311-1312/M. 1894/H. 1310), s. 441 ve 468.

²⁹ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, s. 168-169; Dhier, *Filistin'de Demografik Yapı*, s. 175-181; Aydın, *Akka*, s. 75; *Suriye Vilayet Salnamesi*, (1288/M. 1870-71), s. 244-245; *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, H. 1318), s. 300; *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, 1322/M. 1904-05), cedvel.

³⁰ Zafer Orha, *Beyrut Vilayeti'nde Osmanlı İdaresi (1887-1909)*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 179 ve 182

yapılan tetkiklerde iddiaların ispatlanamaması nedeniyle mülkiyet Yahudi Toyndi ailesine geçmiştir.³¹

Nüfus ile ilgili dikkatimizi çeken bir diğer husus 1886-1887 yılına ait Prens Victor Napoli Seyahatnamesi'ndeki sayılar ile döneme ait salnamelerde verilen veriler arasındaki farkın yaklaşık iki kat olmasıdır. Sayılar arasındaki bu farklılığın Prens Victor Napoli Seyahatnamesi'nde verilen sayıların kaza merkezini temel almasından kaynaklanması kuvvetle muhtemeldir.

Bunların dışında dikkate değer bir diğer nokta da R.1310/1894-95 yılına ait Beyrut Vilayet Salname'sinde verilen istatistiklerdeki tutarsızlıklardır. Salname'nin nüfus cetvelleri bölümünde Nasıra kazasında 3.269'u erkek 3.350'si kadın olmak üzere toplam 6.619 Müslüman var olduğu belirtilirken aynı salnamenin Nasıra'nın nüfusu başlığı altında Müslüman nüfusu 3.427'si erkek 3.425'i kadın olmak üzere toplamda 6.719 olarak verilmiştir. Aynı başlık altında toplam nüfus 12.124 iken nüfus cetvelindeki toplam nüfus 12.004 olarak verilmiştir.

Eğitim Kurumları

Osmanlı topraklarında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan faaliyetler çerçevesinde 16 Haziran 1867 tarihinde çıkarılan bir kanunla yabancılara mülk edinme hakkı tanınmıştır. Bu mülk edinme hakkını yerli ve yabancı çeşitli din ve mezheplere mensup gayrimüslim tebaanın kilise, manastır, okul, yetimhane, hastane vb. yerlerin inşasına izin verilmesi takip etmiştir. Akabinde 3 Mayıs 1865 yılında yayımlanan nizamnameye göre bu yapılar için getirilecek malların gümrük muafiyeti sağlanmasına karar verilmiştir.³²

Prens Victor Napoli Seyahatnamesi'nde 1305/1886-1887'de şehirde 3 adet medresenin bulunduğunu ifade etmektedir.³³ 1310/1894 yılı Beyrut Vilayet Salnamesi'nde ise biri rüşdiye diğeri ibtidâî, 8 adet de gayrimüslim mektebi olmak üzere toplam 10 okul olduğu ifade edilmiştir.³⁴ 1318/1900 salnamesinde ise bunlara ilave olarak inâs mektebi de görülmektedir.³⁵ Kaza merkezinde durum böyle iken bağlı köylerde 10 adet ibtidâî açıldığı 1897 yılına ait kayıtlarda bildirilmiştir.³⁶

Nasıra'da devlete bağlı okulların dışında yabancı devletlere ait vakıflar üzerinden kurulan birçok okulun da bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Bölgeye en fazla ilgi gösteren devletlerin başından Rusya gelmektedir. Islahat Fermanı sonrası faaliyetlerine hız veren Ruslar Suriye ve Filistin bölgesinde okul, kilise, hastane

³¹ BOA, BEO, 3923/294184, 06 Şaban 1329/2 Ağustos 1911; BOA, BEO, 4053/303921, 04 Receb 1330/19 Haziran 1912; BOA, Dâhiliye Nezâreti İdare-i Umumiye (DH.İUM.), 26/4, 06 Safer 1331/15 Ocak 1913; BOA, Şûrâ-yı Devlet (ŞD.), 2310/10, 06 Rebîülahir 1328/17 Nisan 1910; BOA, ŞD, 2310/16, 07 Zilkade 1328/10 Kasım 1910; BOA, ŞD, 2310/21, 15 Zilhicce 1328/18 Aralık 1910; BOA, ŞD, 654/13, 26 Receb 1329/23 Temmuz 1911; Mo-hanad S. M. Alamleh, *Osmanlı İdaresinde Kudüs Mutasarrıflığı 1874-1914*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 229.

³² Şamil Mutlu, *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*, (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2005), s. 19 ve 22.

³³ Rafet, *Seyahatname-i arz-ı Filistin*, s. 206.

³⁴ *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, R. 1311-1312/M. 1894/ H. 1310), s. 441, 442 ve 468.

³⁵ *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, H. 1318), s. 300.

³⁶ BOA, Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF.MKT.), 373/53, 6 Cemaziyelahir 1315/2 Kasım 1897.

vb. faaliyetler için 1881 senesinde Petersburg'da "Filistin Ortodoks Cemiyet-i İmparatoriyesi" isimli cemiyeti kurmuşlardır. Rus Veliahdı Grandük Serj Alexanderovic'in kurduğu cemiyetin ilk merkezi 1895 yılına kadar Nasıra olmuştur.³⁷ Bu cemiyetin faaliyetleri çerçevesinde, Filistin bölgesindeki okullarının erkek öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 3 Eylül 1886 tarihinde Nasıra Erkek Öğretmen Seminaryası açılmıştır.³⁸ 1895 yılında Ruslara ait, Nasıra'da iki büyük mektep bulunmaktadır. Bunların yanında Rus dilinin daha iyi öğretilmesi ve yayılması amacıyla 12 yeni mektebin de açılmasını talep etmiştir. Buna en başta Kudüs Rum Patrikliği'nin itiraz ettiği görülmektedir. Bu talebin özellikle Rum Patrikliği'nin itirazı gerekçe gösterilerek, okul açma izninin mutasarrıflığın yetkisinde olduğu cevabıyla geçiştirildiği anlaşılmaktadır.³⁹

Nasıra'da etkin olan ülkelerin bir diğeri ise Fransa'dır. Şehirde birçok okul açtıkları görülmektedir. Bölgenin en eski Katolik gruplarından olan Fransisken rahiplerine ait Nasıra'da 170 öğrencili bir okul bulunmaktadır.⁴⁰ Ayrıca Fransalı Joseph adında bir şahsın hibe ettiği arsa üzerine 1903 yılında *Freres de la Doctrine Chretiennes* rahiplerince bir mektep inşasına izin verilmiştir.⁴¹ Yine *Dam de Nazareth* rahibeleri isimli bir başka Fransız cemiyeti için bir mektep yapılmasına izin verildiği görülmektedir.⁴² Bunların dışında kazada *Peres Salesiens*, *Soeurs de St Joseph de l'Apparition* isimli mektepler de bulunmaktadır.⁴³

İngiltere ve Almanya önderliğinde Anglikanlar ve Protestanlar da şehirde faaliyetlerde bulunmuşlardır. Protestanlar adına birçok faaliyette bulunmuş önemli şahsiyetlerin başında Johannes Zeller gelmektedir. Bir dönem Nasıra'da yaşayan Johannes Zeller burada Protestanların kurumsallaşmasında etkili olmuştur. Kendisi Alman olmakla beraber İngiltere Kraliçesi'nden dahi destek görmüştür.⁴⁴ 1866'da Nasıra'ya hastane açılması talebinde bulunan Johannes Zeller, daha önce de şehirde bir okul açtırmıştır.⁴⁵ Bunun dışında bölgede faaliyet gösteren İngiliz cemiyetlerinden *Church Missionary Society*'e ait bir okul da bulunmaktadır.⁴⁶

Daha sonraki dönemlerde ise kazada faaliyet gösteren Almanya Protestan *Annecy* idaresine ve mekteplerine ait bir arsa olduğu, cemiyetin kendilerine ait bu arsa üzerine bir okul inşa etmek istediği anlaşılmaktadır. Bu okulun yapılmasına

³⁷ Mutlu, *Misyoner Okulları*, s. 79-80.

³⁸ Melikşah Arslan, *Suriye ve Filistin'de Rus Mevcudiyeti ve Osmanlı Siyaseti (1847-1914)*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 305.

³⁹ BOA, BEO, 561/42034, 02 Şevval 1312/ 29 Mart 1895.

⁴⁰ Orha, *Beyrut Vilayeti*, s. 229.

⁴¹ BOA, ŞD, 2731/48, 15 Rebûlahir 1321/11 Temmuz 1903; BOA, İrade Adliye ve Mezahib (İ.AZN.), 53/722, 13 Şaban 1321/ 4 Kasım 1903; BOA, MEMKT, 751/31, 03 Ramazan 1321/23 Kasım 1903; Orha, *Beyrut Vilayeti*, s. 233.

⁴² BOA, İ.AZN, 13/22, 12 Ramazan 1312/9 Mart 1895; BOA, BEO, 601/45035, 20 Şevval 1312/16 Nisan 1895.

⁴³ Mutlu, *Misyoner Okulları*, s. 163 ve 176.

⁴⁴ Duane Alexander Miller, "Christ Church (Anglican) in Nazareth: a brief history with photographs", *St. Francis Magazine*, 8/5 (2012), s. 699-700.

⁴⁵ BOA, Hariciye Tercüme Odası (HR.TO.), 243/7, 26 Mayıs 1866.

⁴⁶ Orha, *Beyrut Vilayeti*, s. 247.

müsaade edilmesi talebine ilave olarak yapım sürecinde yurtdışından getirilecek malzemelerle ilgili her türlü vergiden muaf olma isteklerinin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu talepler Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir.⁴⁷

Dinî Mekânlar

Dinî özellikleri açısından kadim bir geçmişe sahip olan Nasıra'nın bilhassa Hristiyanlar için kutsal kabul edilen yerlerin mevcudiyetinden dolayı ilgi odağı olduğu daha önce ifade edilmişti. 1750 sonrası bölgede Rum Ortodoks, Roma Katolik, Marunî ve Latin kiliselerinin yapılmasına izin verilmesi akabinde kazaya olan alaka artmış, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şehirde pek çok misyoner grup faaliyete başlamıştır. Bu nedendir ki Nasıra kazasında Hristiyanlara ait birçok dinî mekân bulunmaktadır.⁴⁸ Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren misyonerlik faaliyetlerinin artmasında ve bölgede Hristiyan mezheplere ait dinî mabetlerin çokça açılmasında bilhassa Paris Antlaşması'nın (1856) büyük bir etkisi olmuştur. Bu antlaşmada Osmanlı ülkesinde dinî serbesti olacağı, devletin her bir yerinde padişaha bağlı halkın her türlü isteğini ele almak için divan-ı mahsus teşkil edileceği ifade edilmiştir. Ayrıca bu divanlar antlaşmanın uygulanmasını takip eden ve Paris'te bulunan komisyona yaptığı faaliyetleri rapor edeceklerdir.⁴⁹

Prens Victor Napoli-Emanuel Seyahatnamesi'nde Nasıra'da 9 adet cami, 3 medrese, 12 kilise ve 2 havra bulunduğu ifade edilmiştir.⁵⁰ 1894 yılına ait Beyrut Vilayet Salnamesi'ne göre ise 53 adet köye sahip kazada köyler dâhil toplamda 10 cami ve mescit, 20 kilise ve manastır vardır.⁵¹

Nasıra'nın, Hz. Meryem'in yaşadığı yer olması ve Hz. İsa'nın burada büyümesi münasebetiyle Hristiyanlar açısından kutsal yerlerin başında gelmektedir. Hristiyan tarihi açısından önemsenen birçok vakıa burada gerçekleşmiştir. Hz. Meryem'in Hz. İsa ile müjdelenmesi, Hz. Meryem'in Yahudiler ile yaşadığı sıkıntılar, Hz. İsa'nın gençlik yılları burada geçmiştir. Bu nedenle önemli kabul edilen birçok olayın mahalli ve bu mahallere inşa edilen dinî yapılar buranın değerini daha da artırmıştır. Bu mekânlardan biri *Aynü'l-ezra'* (*Mary's Well*)'dir. Meryem kuyusu olarak da bilinmektedir. Nasıra şehrinin başlıca su kaynağıdır. Kimi Hristiyanlara göre Bakire Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalacağına müjdelendiği yer olarak kabul edilmektedir.⁵²

Nasıra'daki meşhur dinî yapılardan biri Rum-Ortodoks kilisesi olan “Kilisetü'l-Beşşare (Müjde Kilisesi)”dir. Kilisenin bulunduğu yer, Hz. Meryem'in tam

⁴⁷ BOA, Hariciye Nezâreti, Hukuk Müşavirliği İstişâre Odası (HR.HMŞ.İŞO.), 84/42, 4 Şaban 1328/II Ağustos 1910.

⁴⁸ Mahmoud Yazbak, “Comparing Ottoman Municipalities in Palestine: The Cases of Nablus, Haifa and Nazareth, 1864-1914”, *Ordinary Jerusalem, 1840-1940: Opening New Archives, Revisiting a Global City*, ed. Angelos Dalachanis ve Vincent Lemire, (Leide; Boston: Brill, 2018), s. 241-242.

⁴⁹ Erim, *Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları*, C. I, s. 350-351.

⁵⁰ Rafet, *Seyahatname-i arz-ı Filistin*, s. 206.

⁵¹ *Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, (R.1311-1312/ M. 1894/ H. 1310), s. 442

⁵² Aga, *Medainu Filistin*, s. 240-241.

olarak Hz. İsa ile müjdelendiği yer olarak kabul edilmektedir. Burası aynı zamanda Hristiyanlar için en kutsal yer olarak kabul edilmektedir.⁵³ Kilisenin bir diğer adı Melek Cebrail Kilisesi'dir.⁵⁴ Prens Victor Napoli Seyahatnamesi'nde de Hz. Meryem'e ait bir kiliseden bahsedilmektedir. Ayrıntılı bilgi vermediği için seyahatnamede bahsi geçen kilisenin Beşşare Kilisesi olduğu kanaati oluşmaktadır.⁵⁵ Bölgede Latinlere ait olan müjde anlamına gelen Annuciation Kilisesi de mevcuttur. Kaynaklarda kilisenin 1847'de Filistin'de tesis edilen Latin Patrikliği'nin faaliyet alanında ve eskiden beri Fransisken rahiplerinin mülkiyetinde olduğu belirtilmektedir.⁵⁶

Şehirde Osmanlı döneminde yapılmış önemli dinî yapılardan biri de Katolik Fransisken rahiplerince yaptırılan *Belaze Kilisesi (Mensa Christi Church)*'dir. Hz. İsa'nın sofrası olarak da bilinen kilisenin bulunduğu yerde Hz. İsa'nın havarileriyle öğlen yemeği yediğine inanılır. İlk olarak Latin Katolik Kilisesi tarafından 6. yüzyılda inşa edilmiş olan kilise, 1860-61 yıllarında yeniden inşa edilmiştir.⁵⁷ Döneme ait belgelerde Fransa tarafından kendilerine bağlı olan rahiplerin tasarrufunda bulunan muhtemelen ilgili kiliseye kasıtlı, harabelerin olduğu yere yeniden kilise inşa edilmesi talebi olduğu görülmektedir.⁵⁸

Fransisken Tarikatı mensuplarınca yönetilen bir diğer yapı ise "Terra Santa" olarak bilinen manastırdır. Fransız müesseselerinden kabul edilen manastırın bir de misafirhanesi olduğu belgelerden anlaşılmaktadır.⁵⁹

Hz. İsa'nın ailesiyle küçükken yaşadığı evin bulunduğu inanan yerde inşa edilen bir diğer önemli mabet ise Aziz Yusuf Kilisesi (*St. Joseph's Church*)'dir.⁶⁰ Hristiyan ve Yahudi kaynaklarınca Hz. Meryem'in eşi kabul edilen Yusuf en-Neccar'ın mahallî olarak da bilindiği için onun ismi ile anılmıştır.⁶¹ Kilisenin yapıldığı döneme ait Osmanlı kayıtlarında kilise ismi verilmese de Fransız rahipler tarafından ibadethane yapılma talebinden ve ruhsat verildiğinden bahsedilmektedir.⁶²

Bölgede faaliyet gösteren cemiyetlerden olan ve Nasıra'dan önce Kudüs Beytülahm'de bir kilise inşa ettikleri anlaşılan Karmelit rahibelerinin dinlenme mekânı olarak kullandıkları Nasıra'da da bir kilise inşası talebinde bulunmuşlardır. Bu

⁵³ Aga, *Medainu Filistin*, s. 240-241.

⁵⁴ Mansur, *Tarihu'n-Nasıra*, s. 158.

⁵⁵ Rafet, *Seyahatname-i arz-ı Filistin*, s. 52.

⁵⁶ Masha Halevi, "The Politics Behind The Construction of The Modern Church of The Annuciation in Nazareth", *The Catholic Historical Review*, 96/1 (2010), s. 28, 43 ve 45.

⁵⁷ Aga, *Medainu Filistin*, s. 241.

⁵⁸ BOA, Sadaret Amedî Kalemi (A.AMD.), 72/75, 29 Zilhicce 1273/20 Ağustos 1857. (tahmini tarih (tt.))

⁵⁹ BOA, BEO, 40/2962, 03 Muharrem 1310/28 Temmuz 1892; BOA, BEO, 4332/324900, 02 Rebülevvel 1333/18 Ocak 1915; BOA, Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.), 452/95, 25 Teşrinisâni 1330/8 Aralık 1914; BOA, DH.ŞFR, 49/244, 25. Rebülevvel 1333/10 Şubat 1915; BOA, İ.DH, 1321/19, 06 Şevval 1312/2 Nisan 1895; BOA, ŞD, 2283/18, 24 Şaban 1312/20 Şubat 1895.

⁶⁰ Aga, *Medainu Filistin*, s. 241.

⁶¹ Rafet, *Seyahatname-i arz-ı Filistin*, s. 52.

⁶² BOA, ŞD, 2308/16, 29 Şevval 1327/13 Kasım 1909.

talepleri Osmanlı Devleti tarafından uygun bulunmuştur. Verilen izin çerçevesinde 1897 yılında Nasıra Karmelit Rahibeler Manastırı inşa edilmiştir.⁶³

Şehirde Rahibeler Manastırı veya Kızlar Manastırı isimleri ile de bilinen bir manastır daha bulunmaktadır. Tahmini olarak 1881 yılında kazaya gelen Fransız rahibeler tarafından inşası gerçekleştirilmiştir. Hristiyan geleneklerine göre: Hz. Meryem'in Yahudiler tarafından bir dağın üzerinden atılacağını duyduğunda Yahudilere ait bir sütunlu mekâna sığındığına ve orada kendisinin korkudan titrediğine inanılır. Kilisenin ismi de bu hikâyeye atıfla Titreyen Meryem Manastırı da denilmektedir. Nasıra Kadınlar Manastırı, birçok mağaradan oluşur. Hz. Meryem'in evinin buraya yakın olduğuna inanılır.⁶⁴

Nasıra'da faaliyet gösteren bir diğer grup *Soueurs de Saint Joseph* ismiyle bilinen Fransız rahibeleridir. Bu rahibelerin talepleri doğrultusunda yeni bir ibadethane yapılmasına izin verildiği ve inşaatta kullanılacak malzemelerin vergiden muaf edildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Şehirde *Soueurs de la Charite* isimli bir başka Fransız rahibelere de ait bir manastır da bulunduğuna, ⁶⁵ *Dam de Nazareth* rahibeleri için de bir kilisenin yapılmasına izin verildiği görülmektedir.⁶⁶

Filistin topraklarında etkin olan Katolik gruplarından biri olan Salesian rahipleri de Nasıra'da bir kilise yaptırmak istemişlerdir. Bu çerçevede reisleri Don Baloni adına Nasıra'da kayıtlı arazi üzerinde Salesian Kilisesi'nin inşasına müsaade edilmiştir.⁶⁷

Kazada faaliyet gösteren bir başka Katolik grup *Clariss* ismiyle bilinen rahibelerdir. Şehirde bu rahibelere ait bir *Clariss* Manastırı bulunmaktadır. 1904 yılında mevcut binalarının yetersizliğinden şikâyetle ek bina yapmak için Osmanlı Devleti'nden izin isteyen *Clariss* rahibelerine ruhsat verildiği belgelerden anlaşılmaktadır.⁶⁸

Nasıra'nın meşhur dinî mekânlarından biri de Qasr al-Mutran ismiyle bilinen Piskopos Sarayı Kilisesi'dir. Eser Nasıra'daki önemli Rum-Ortodoks yapılarından- dır. 1862 yılında Maria Kislivia adlı bir Rus Düşesi tarafından yaptırılmıştır. Kilise, yüksek bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Bina bir dönem Rum Piskoposu tarafından yazlık ev olarak kullanılmıştır. Ayrıca 1860 yılında Piskopos Nipon

⁶³ BOA, Hariciye İdâre (HR.İD.), 1801/3, 22 Nisan 1897; BOA, HR.İD, 1801/4, 27 Aralık 1897; BOA, BEO, 1060/79429 03.Ş.1315/28 Aralık 1897; BOA, BEO, 1161/87027 29.S.1316/18 Temmuz 1898; BOA, BEO, 2313/173430 29.M.1322/15 Nisan 1904; BOA, BEO, 2410/1806820, 04 Receb 1322/14 Eylül 1904; BOA, BEO, 2058/154345, 04 Safer 1321/2 Mayıs 1903; BOA, BEO, 2100/157473, 01 Rebiülahir 1321/27 Haziran 1903; BOA, BEO, 950/71219, 08 Zilhicce 1324/15 Ocak 1907; BOA, ŞD, 2299/12, 14 Şaban 1324/3 Ekim 1906; BOA, Yıldız Sadaret Resmi Maruzat (Y.A.RES.), 139/29, 22 Şaban 1324/11 Ekim 1906; BOA, ŞD, 2300/12, 09 Cemaziyelahir 1325/11 Temmuz 1907.

⁶⁴ Aga, *Medainu Filistin: Dırasat ve Müşahadat*, s. 241-242.

⁶⁵ BOA, ŞD, 2305/31, 02 Şaban 1326/21 Eylül 1908; BOA, BEO, 3673/275464 24 Zilkade 1327/7 Aralık 1909

⁶⁶ BOA, İ.AZN, 13/22, 12 Ramazan 1312/9 Mart 1895; BOA, BEO, 601/45035, 20 Şevval 1312/17 Mart 1895.

⁶⁷ BOA, BEO, 1798/134821, 16 Zilkade 1319/24 Şubat 1902; BOA, BEO, 1834/137523, 15 Muharrem 1320/24 Nisan 1902.

⁶⁸ BOA, BEO, 2264/169727, 06 Zilkade 1321/3 Şubat 1904; BOA, Dâhiliye Nezâreti, Tesrî-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Muamelat (DH.TMIK.M.), 16/48, 24 Zilkade 1321/11 Şubat 1904; BOA, İrâde Adliye ve Mezâhib (İ.AZN.), 54/18, 14 Şevval 1321/3 Ocak 1904.

tarafından yaptırılmış Rum-Ortodoks piskoposlarının ikamet ettiği bir kilise de mevcuttur.⁶⁹

Bölgede faaliyet gösteren Hristiyan mezhepleri arasında Protestanlar ve Anglikanlar da bulunmaktadır. Bu mezhepler, 1840 yılında Lutheran Prusya Kilisesi ve İngiltere Kilisesi'nin ortak girişimi olarak kabul edebileceğimiz bir şekilde Kudüs'te Protestan Piskoposluğu'nu kurmuşlardır.⁷⁰ Bu piskoposluğun şehirde yaşayan az miktarda Protestan'a ait kilise bulunmadığından bahisle 1865 yılında Osmanlı Devleti'nden kilise inşası talebinde buldukları, buna mukabil kendilerine müsaade edildiği görülmektedir.⁷¹ Bugün Nasıra'da Anglikan Kilisesi ya da Mesih Kilisesi olarak da bilinen (*Christ Church-Anglican*) kilise bu kilisedir.⁷² Bunun dışında kazada *Church Missionary Society* adlı İngiliz cemiyetine ait bir kilise de bulunmaktadır.⁷³ Nasıra'da aynı zamanda Hz. Üzeyir, Hz. Lut ve Hz. Yunus'a ait makamlar da mevcuttur.⁷⁴

Şehirde bulunan tarihî mekânlar sadece Hristiyanlara ait mekânlar değildir. Nüfus kayıtlarından da anlaşılacağı üzere Osmanlı'nın son döneminde kazada Müslümanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu bakımdan kazada birçok cami de bulunmaktadır. Bunların en meşhuru kaza merkezinde olan *el-Camiu'l-ebiyaz*'dır.⁷⁵ 1785 yılında Cezzar Ahmed Paşa'nın Akka hâkimi olduğu dönemde, Nasıra bölgesinin yerleşim işleri sorumlusu Şeyh Abdullah Nînî nezaretinde inşa edilmiştir. Saflığı, temizliği ve basitliği simgelemesi münasebeti ile bu isimle anılmaktadır.⁷⁶

Yabancılara Ait Muhtelif Kurumlar

Nasıra'da birçok devlete ait kurumlar bulunmaktadır. Rusya kazada en çok kurumu bulunan devletlerin başında gelmektedir. Siyasî nedenlerin yanında dinî etkenler de bu ilgide önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Rusya'dan bölgeye çok fazla ziyaretçi gelmesi, bu ziyaretçilerin önemli bir kısmının fakir halktan oluşması Rusya'yı bölgede misafirhane ve gurebâhâne gibi kurumlar açmaya yönlendirmiştir. Bölgede bilinen ilk Rus misafirhanelerinin 1857 yılına kadar gittiği görülmektedir. Rus Buharlı Gemi Şirketi'nin bölgeye gelen Rus hacılar için misafirhaneler açılması gerekliliği konusundaki tavsiyeleri doğrultusunda bölgede misafirhane açabilmek için ilk arsa satın alma faaliyetlerinin başladığı görülmektedir.⁷⁷ Bundan sonra bölgedeki misafirhane ve gurebâhâne açma faaliyetleri hızlanmıştır. Belgelerden de anlaşılacağı üzere evvelce bölgede gurebâhânesi bulunan Rusya'nın mevcut bulunan ve ihtiyacı karşılamada yetersiz olan bu gurebâhânenin yanında

⁶⁹ Mansur, *Tarihu'n-Nasıra*, s. 164-165

⁷⁰ Miller, "Christ Church (Anglican) in Nazareth", s. 696.

⁷¹ BOA, İrade Hariciye (İ.HR.), 213/12360, 01.M.1282/27 Mayıs 1865.

⁷² Miller, "Christ Church (Anglican) in Nazareth", s. 696-703.

⁷³ Orha, *Beyrut Vilayeti*, s. 247.

⁷⁴ Rafet, *Seyahatname-i arz-ı Filistin-i Prens Victor Napoli-Emanuel*, s. 206.

⁷⁵ TDV İslam Ansiklopedisi, "Nasıra", erişim: 23 Ekim 2019. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nasira>

⁷⁶ Mansur, *Tarihu'n-Nasıra*, s. 186.

⁷⁷ Arslan, *Suriye ve Filistin'de Rus Mevcudiyeti*, s. 91-96.

yenisini yapmak istediğini görmekteyiz. İlgili belgelerde Rusya hükûmetince Nasıra'da alınan arazi üzerine mevcut gurebâhâneye ilave olarak Grandük Serj Alexanderoviç tarafından finanse edilecek yeni bir gurebâhânenin yapılması isteği Akka ve Hayfa konsoloslukları marifetiyle talep edilmiş ve yeni gurebâhâne yapımına ruhsat verilmiştir.⁷⁸

Nasıra kasabasında Edinburg Tıp Cemiyeti ismindeki İngiliz Hayriye Cemiyeti tarafından tedavi ettirilen hastalar için aynı yerde alınan arazi üzerinde bir hastane inşası ve bu inşaat için ithal edilecek levazımın gümrükten muaf tutulması talep edildiği görülmektedir. Bu talebin Osmanlı Devleti tarafından uygun görüldüğü bir irade-i seniyye ile ilgili makamlara iletilmiştir.⁷⁹ Ayrıca bölgede İngiliz yapısı sadece bu da değildir. Nasıra'da 1865 senesinde Sir Edwan Arnold tarafından Katerin Arnold adında bir çocuk hastanesi yaptırılmış ancak daha sonra bu hastane kapatılmıştır.⁸⁰ 1902 yılında kapatılan çocuk hastanesinin yeniden açılması için talepte bulunulmuştur.⁸¹ Yine uzun süre Kudüs'te görev yapmış müteveffa Dr. Bizob'un eşi İzabel Bizob tarafından Nasıra'da kocası adına bir seyyar hastane inşa edilmesi talebi uygun görülmüştür.⁸² Bunların dışında Nasıra'da İngilizlere ait *Society for Promoting Female Education in the East* isminde cemiyete ait bir yetimhane de bulunmaktadır.⁸³

Bölgede daha önce de belirttiğimiz üzere birçok manastırı bulunan Fransız menşeli gruplardan biri olan *Soueurs de Saint Joseph* ismiyle bilinen Fransız rahibelerinin bir hastane yapımı talebinde buldukları görülmektedir. Rahibelerin talep etmiş olduğu hastanenin yapımına müsaade edilmiştir.⁸⁴ Aynı şekilde *Soueurs de la Charite* rahibelerine ait bir hastane yapımına izin verildiği de görülmektedir.⁸⁵ O dönem Nasıra'da ayrıca *Filles de la Charite* ve *Dames de Nazareth* rahibeleri olarak bilinen cemiyetlere ait birer yetimhane de bulunmaktadır.⁸⁶ Ayrıca şehirde *Salesian* rahiplerine ait kiliseye bitişik olarak inşa edilmiş olan bir yetimhane de mevcuttur.⁸⁷

Nasıra'da Avusturya'nın bir posta idaresi kurmaya çalıştığını hatta binasının bile yapıldığını görmekteyiz. Bu duruma Posta Telgraf Müdüriyeti'nin istihbarat

⁷⁸ BOA, BEO, 1566/117416, 23 Cemaziyelahir 1318/18 Ekim 1900; BOA, BEO, 1571/117763 02 Receb 1318/26 Ekim 1900; BOA, BEO, 1585/118840, 28 Receb 1318/21 Kasım 1900; BOA, BEO, 1585/118843, 27 Receb 1318/20 Kasım 1900; BOA, BEO, 193/14438, 17 Şevval 1310/4 Mayıs 1893; BOA, İ.HR, 369/16, 22 Receb 1318/15 Kasım 1900.

⁷⁹ BOA, DH.MKT, 2877/64, 28 Cemaziyelahir 1327/17 Temmuz 1909; BOA, BEO, 3596/269630, 23 Cemaziyelahir 1327/12 Temmuz 1909; BEO, HR. İD, 1549/1, 16 Ekim 1881.

⁸⁰ BOA, İ.HR, 212/12300, 27 Zilkade 1281/23 Nisan 1865.

⁸¹ BOA, HR.İD, 2068/75, 06 Ağustos 1902.

⁸² BOA, İ.MMS, 95/4016, 15 Rebîülahir 1305/31 Aralık 1887; BOA, DH.MKT, 1448/103, 02 Muharrem 1305/20 Eylül 1887; BOA, DH.MKT, 1466/31, 11.Cemaziyelevvel 1305/25 Ocak 1888; BOA, Hariciye Londra Sefareti (HR.SFR.3), 347/9, 11 Şubat 1888; BOA, HR.SFR.3, 347/16, 13 Mart 1888; Orha, *Beyrut Vilayeti*, s. 247.

⁸³ Orha, *Beyrut Vilayeti*, s. 247.

⁸⁴ BOA, ŞD, 2300-7, 24 Cemaziyelevvel 1323/27 Temmuz 1905; BOA, İ.AZN, 13/22, 12 Ramazan 1312/9 Mart 1895.

⁸⁵ BOA, ŞD, 2305/31, 02 Şaban 1326/21 Eylül 1908; BOA, BEO, 3673/275464 24 Zilkade 1327/7 Aralık 1909

⁸⁶ Orha, *Beyrut Vilayeti*, s. 231-232.

⁸⁷ BOA, BEO, 1798/134821, 16 Zilkade 1319/24 Şubat 1902; BOA, BEO, 1834/137523, 15 Muharrem 1320/24 Nisan 1902; Orha, *Beyrut Vilayeti*, s. 232.

zafiyeti oluşturabileceğinden dolayı itiraz ettiği görülmektedir.⁸⁸ Nasıra'da Avusturyalılara ait bir hastane de mevcuttur.⁸⁹

Sonuç

Tarih boyunca siyasi, sosyal ve ekonomik olarak öne çıkacak büyüklükte bir şehir olmamasına rağmen Nasıra şehri, dinî anlamda özellikle Hristiyanlık açısından kutsal yerlerin başında gelmektedir. Hz. Meryem'e Hz. İsa'ya hamile kalacağı buraya müjdelenmesi, Hz. İsa'nın çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği yer olmasıyla beraber peygamberliğinden sonra ilk tebliğlerini bu şehirde yapması Nasıra'nın dinî önemini artıran başlıca önemli vakialardır. Ayrıca şehir ve çevresinde Hz. Üzeyir, Hz. Lut ve Hz. Yunus gibi peygamberlere ait makamların bulunması şehrin dinî önemini artıran etkenlerdendir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde başta Katolik, Rum Ortodoks, Protestan-Anglikan, Marunî ve Latin olmak üzere birçok Hristiyan mezhep ve bu mezheplere bağlı daha küçük gruplar şehrin dinî önemine bağlı olarak faaliyetlerini artırmışlar ve hatta birbirleriyle rekabet içinde bulunmuşlardır. Ayrıca bölgede dini çıkarları yanında siyasi çıkarlar da elde etmek isteyen başta Rusya olmak üzere Fransa, Almanya, İngiltere ve Avusturya gibi birçok ülke bu grupları desteklemişlerdir. Bu bağlamda özellikle yukarıda saydığımız önemli dinî vakıaların geçtiği mekânlara bu mezhep, grup ve devletlerce kiliseler, yetimhaneler, gurebâhâneler ve misafirhaneler inşa edilmiştir. Ayrıca şehre mektep, hastane ve postane gibi kurumlar da açmışlardır. Böylelikle şehir Osmanlı döneminde uzun yıllar devam eden Müslüman kimliğinden Hristiyan kimliğine evrilmeye başlamıştır. Bu durum şehre olan ilgiyi artırmış ve birçok ülkeden Hristiyan hacıların şehri ziyaret etmeye başlamasına neden olmuştur.

Son olarak Nasıra için vurgulanması gereken nokta Osmanlı kaynaklarında bölgede Yahudi nüfusu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı kaynaklarında Yahudi varlığı genel olarak görmezden gelmişse de Nasıra'da bir miktar Yahudi nüfusu olması kuvvetle muhtemeldir. Devlete ait kayıtlarda Yahudi nüfusu ile ilgili bir istatistik bulunmamasında ise bölgede son dönemlerde artan Yahudi yurdu meselesi gibi siyasi bir etkenin olduğu değerlendirilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

While Nazareth is neither a major metropolis nor historically of major political, social or economic importance, its religious significance, especially for the history of Christianity, is without question. In the latter years of the Ottoman Empire, an 1864 statute declared Nazareth a distinct jurisdiction, and other than the short period from 1906 to 1910 when it was tied to Jerusalem, it was a sub-jurisdiction of Acre Sanjak until 1918, when the Ottoman Empire lost control of the city. Although geographically located in the region broadly known as Palestine, it was technically

⁸⁸ BOA, HR.İD, 1714/29, 03 Aralık 1905.

⁸⁹ BOA, HR.HMŞ.İŞO, 88/18, 21 Kanunisani 1331/3 Şubat 1915.

considered part of the State of Beirut, except for the shorter periods when it was connected to Sidon and Syria. This created a difficult situation, especially for Christian pilgrims who would visit the holy places in that period. Since visiting both Nazareth and Jerusalem involved crossing the border from the independent Jerusalem jurisdiction to another, it meant a tax was collected from travelers. This was the main reason Nazareth came under the jurisdiction of Jerusalem for a period. However, due to Nazareth's proximity to Acre and its considerable distance from Jerusalem, this period lasted only four years. Nazareth was then rejoined to Acre and thus became part of Beirut's jurisdiction.

In this period, the Muslim population was predominantly located both within the city and within the administrative borders of the county. In addition to Muslims, Nazareth was home to Greek-Orthodox, Latin Catholic, Protestant (Anglican) and Maronite communities. There is no information about the Jewish population in the region in Ottoman sources. There are a few sources that mention the Jewish population of the city, such as the accounts of Prince Viktor Naples' travels in his Seyahatname. While Ottoman sources do not describe a Jewish presence, it is highly probable that there was a Jewish population in Nazareth. The absence of statistics on the Jewish population in state records seems to stem from political realities in the region, such as the growing movement for the establishment of a Jewish homeland.

Nazareth's economy is based on agriculture and related industries. It has fertile land and its climate is Mediterranean. Because this landlocked area is mostly located on a high plateau, it was on a major transit route. Despite this, Nazareth always remained in the shadow of the surrounding port cities, which had more economic opportunities. With its modest economy and population, the city did not develop into a significant cultural center.

The situation is different, however, from a religious perspective. Nazareth's religious importance is based on a number of factors. The fact that the Annunciation to Mary, Jesus's childhood and youth, and the first proclamations of his prophethood take place in this city earns its position of major importance. Other factors that contribute to its religious prominence include the presence of prophets such as Lot, Jonah, and Ezra in the city and its environs, and it being the location of Mount, which is believed to be the place where Moses spoke to God.

In the last period of the Ottoman Empire, many Christian groups, especially Latin Catholic, Greek Orthodox, Protestant (Anglican) and Maronite, and smaller groups affiliated with these denominations, increased their investments related to the religious significance of the city and even competed with each other along these lines. In particular, they built churches, orphanages, gouraba houses and guesthouses in the places where the important religious events mentioned above took place. Thus, the city's identity began to evolve from Muslim, which it had been for many years, to Christian. Interest in the city increased and Christian pilgrims from many countries began visiting.

This increased interest in Nazareth led many countries to compete for influence there. Political interests in the region paralleled religious interests, and countries such as Russia, France, Germany, England and Austria founded religious institutions such as monasteries and churches, as well as schools, hospital, and post offices in Nazareth.

Although the history of this city may not be of great importance for the religion of Islam and Muslims, because of the aforementioned religious events and important figures related to the place, it would doubtless draw the interest of the curious. At the same time, it seems clear that in our day even among Christians, let alone Muslims, there is much left to be discovered in the city of Nazareth.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)⁹⁰

- Babıali Evrak Odası (BEO.)
- Dâhiliye Nezâreti, Mektubî Kalemi (DH.MK.T.)
- Dâhiliye Nezâreti, Şifre Kalemi (DH.ŞFR.)
- Dâhiliye Nezâreti, Tesrî-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Muamelat, (DH.TMIK.M.)
- Dâhiliye Nezâreti, İdare-i Umumiye (DH.İ.UM.)
- Hariciye Nezâreti, Hukuk Müşavirliği İstişâre Odası (HR.HMŞ.İŞO.)
- Hariciye Nezâreti İdâre (HR.İD.)
- Hariciye Nezâreti, Londra Sefareti (HR.SFR.3)
- Hariciye Nezâreti, Tercüme Odası (HR.TO.)
- Haritalar (HRT.h.)
- İrâde Adliye ve Mezahib (İ.AZN.)
- İrâde Dâhiliye (İ.DH.)
- İrâde Hariciye (İ.HR.)
- İrâde Meclis-i Mahsus (İ.MMS.)
- Maarif Nezâreti, Mektubî Kalemi (MF.MKT.)
- Sadaret Amedî Kalemi Evrakı (A.}AMD.)
- Şûrâ-yı Devlet (ŞD.)
- Yıldız, Sadaret Resmî Maruzat (Y.A.RES.)

Kıtap ve Makaleler

- Aga, Nebil Halid: *Medainu Filistin: Dırasat ve Müşahedat*, Beyrut: Müessesetü'l-Arabiyyeti'd-Dırasıyye, 1993.
- Aydın, Ali İhsan: *Osmanlı Filistininde Bir Sancak: Akka*, İstanbul: Taşmektap Yayın Atölyesi-Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, 2019.
- Erim, Nihat: *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri: Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları*, C. 1, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1953.
- Gençoğlu, Mustafa: "1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/1 (2011), s. 29-50.
- Halevi, Masha: "The Politics Behind The Construction of The Modern Church of The Annunciation in Nazareth", *The Catholic Historical Review*, 96/1 (2010), pp. 27-55.

⁹⁰ Belgelerin dosya ve gömlek numaralarına ait bilgiler dipnotlarda zikredildiği için burada ayrıca alınmamıştır.

- İncil (Matta, Margos, Luka, Yuhanna); İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1998.
- Karpat, Kemal: *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- Mansur, Esad: *Tarihu'n-Nasra*, Müessesetü Daru'l-Hilal, 1924.
- Miller, Duane Alexander: "Christ Church (Anglican) in Nazareth: a brief history with photographs", *St. Francis Magazine*, 8/5 (2012), pp. 696-703.
- Mutlu, Şamil: *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2005
- Rafet, Mehmet: *Seyahatname-i arz-ı Filistin-i Prens Victor Napoli-Emanuel*, Şam: Vilayet Matbaası 1305/1888.
- Sezen, Tahir: *Osmanlı Yer Adları*, 2. Basım, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.
- TDV İslam Ansiklopedisi, "İslahat Fermanı", erişim: 24.11.2020
<https://islamansiklopedisi.org.tr/islahat-fermani>
- TDV İslam Ansiklopedisi, "Nasıra", erişim: 23 Ekim 2019.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/nasira>
- Yazbak, Mahmoud: "Comparing Ottoman Municipalities in Palestine: The Cases of Nablus, Haifa and Nazareth, 1864-1914", *Ordinary Jerusalem, 1840-1940: Opening New Archives, Revisiting a Global City*, ed. Angelos Dalachanis ve Vincent Lemire, (Leide; Boston: Brill, 2018), pp. 240-261.

Tezler

- Akkoç, Alim Baki: *Osmanlı Devleti'nde Pasaport Nizamnameleri ve Bunların Uygulamadaki Boyutları*, (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Alamleh, Mohamad: *Osmanlı İdaresinde Kudüs Mutasarrıflığı 1874-1914*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Arslan, Melikşah: *Suriye ve Filistin'de Rus Mevcudiyeti ve Osmanlı Siyaseti (1847-1914)*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Dhier, Amad Alden: *19. Yüzyılın İkinci Yarısında ve 20. Yüzyılın Başlarında Filistin'de Demografik Yapı ve Nüfus Hareketleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, 1999.
- Orha, Zafer: *Beyrut Vilayeti'nde Osmanlı İdaresi (1887-1909)*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Salnameler

- Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, R.1311-1312/1894/)
- Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, 1318/1900)
- Salname-i Vilayet-i Beyrut*, (Beyrut: Vilayet Matbaası, 1322/1904-05)
- Salname-i Vilayet-i Suriye*, (1288/1870-71).

Ek: 2

Nasıra řehrine ait iki fotoęraf

Esad Mansur, Tarihu'n-Nasra, MÜessesetü Daru'l-Hilal, 1924.